

Myśliński, Jerzy

"Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939-1945",
opracował Lucjan Dobroszycki przy
współudziale Wandy Kiedrzyńskiej
pod kierownictwem naukowym
Stanisława Płoskiego, Warszawa
1962 : [recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 2, 298-301

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wiedliwienie nie przysługuje jednak autorowi monografii „Gazetteera“, gdyż materiały źródłowe do społecznej historii Anglii w XVIII w. są bardzo bogate i mogłyby dostarczyć informacji zupełnie wystarczających dla przedstawienia tej drugiej — tak potrzebnej, a zlekceważonej — strony historii „Gazetteera“. Jest rzeczą niepokojącą, iż historia dziennika wisi właściwie w próżni. Druga połowa XVIII wieku, dla której autor dysponował znacznymi zasobami materiałów źródłowych, to przecież epoka amerykańskiej wojny o niepodległość, udziału polityki brytyjskiej w przesileniu międzynarodowym w latach 1790—1791, gdy groził Europie wybuch wojny anglo-prusko-rosyjskiej, wreszcie epoka wielkiej rewolucji francuskiej. Wszystkie te wydarzenia nie tylko poruszały brytyjską opinię publiczną i znajdowały odbicie na łamach prasy, ale były właśnie wydarzeniami, w których angielskie dziennikarstwo i propaganda prasowa *magna pars fuit*. Niestety, tylko amerykańska wojna o niepodległość znalazła pewne odbicie w treści opracowania — i to chyba jedynie ze względu na narodowość autora — odbicie bardzo niewystarczające. Pisząc o latach 1783—1797, Haig poświęca wiele miejsca fluktuacji nakładów, nowym formom dziennikarskim, pojawiającym się na łamach „Gazetteera“, stosunkom w łonie spółki wydawniczej, ale nie próbuje związać dziejów pisma z historią polityczną tych czasów i nurtującymi społeczeństwo brytyjskie prądami ideowymi.

Wszystkie te zastrzeżenia nie pozbawiają pracy jej zasadniczej wartości, którą jest przede wszystkim solidne opracowanie wewnętrznej historii typowego dziennika angielskiego w XVIII stuleciu. Zawarty w niej bogaty materiał informacyjny ma dla polskiego historyka prasy wartość dodatkową i szczególną — pozwala bowiem w braku własnych zasobów źródłowych na uchwycenie wielu zagadnień *per analogiam* i porównanie ustaleń faktycznych w zakresie dziejów polskiej prasy informacyjnej w końcu XVIII wieku z danymi dotyczącymi kraju najbardziej wówczas zaawansowanego w rozwoju społecznym i ekonomicznym.

Jerzy Łojek

II

Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939—1945. Opracował Lucjan Dobroszycki przy współudziale Wandy Kiedrzyńskiej pod kierownictwem naukowym Stanisława Płoskiego. Warszawa 1962, Wydawnictwo MON, s. 304, ilustr. (Instytut Historii PAN, Zakład Historii Polski w II Wojnie Światowej).

W lutym 1962 r. ukazał się na półkach księgarskich od dawna zapowiadany *Katalog polskiej prasy konspiracyjnej*. Celem *Katologu*, według zamierzeń wydawców, ma być wskazanie badaczowi, jakie numery i rocz-

niki poszczególnych pism zachowały się w zbiorach publicznych i gdzie je konkretnie można odszukać. Jak z tego wynika, *Katalog* przeznaczony jest przede wszystkim dla historyków w najszerszym znaczeniu tego słowa, jako przewodnik po zbiorach, w których w większości wypadków przechowywane są nie komplety, lecz jedynie pojedyncze numery lub bardzo zdekompletowane roczniki pism konspiracyjnych. Te skromne założenia zostały jednak znacznie przekroczone i w rezultacie historycy otrzymali coś więcej niż katalog. Całość można by określić jako bibliografię prasy konspiracyjnej wraz z informacjami o miejscu przechowywania ocalałych egzemplarzy czasopism.

Katalog został poprzedzony przedmową pióra prof. Stanisława Płoskiego, który zajął się analizą roli prasy konspiracyjnej w Polsce. Zdaniem autora przedmowy prasa ta była nie tylko źródłem informacji, lecz także jednym z „zasadniczych środków komunikowania społeczeństwu wymogów, stawianych mu w związku z toczącą się walką. W ten sposób wpływała ona na kształtowanie się postawy społeczeństwa wobec okupanta“. Stąd wniosek, że prasa ta stanowi jedno z głównych źródeł do historii okresu okupacji. Niezwykle interesujące są rozważania porównawcze prof. Płoskiego, w których zajął się rozpatrzeniem różnic i podobieństw pomiędzy prasą konspiracyjną polską a francuską, włoską, duńską i holenderską.

Właściwy katalog rejestruje 1123 tytuły prasy konspiracyjnej oraz 23 jednodniówki, które są przechowywane w jednym z 23 zbiorów publicznych (archiwa, biblioteki, instytuty, muzea). *Katalog*, opracowywany w latach 1957—1960, obejmuje pisma, które zachowały się w zbiorach publicznych, przy czym terytorialnie obejmuje on obszar Polski w granicach sprzed 1 września 1939 r. Rejestrowane są zarówno pisma szeroko kolportowane, jak również biuletyny typu agencyjnego, biuletyny wewnętrzne i instrukcyjne. Nie uwzględniono natomiast tych tytułów prasy konspiracyjnej, których egzemplarze nie zachowały się, chociaż autorzy dysponują udokumentowanymi danymi o tych pismach. Podobnie ma się rzecz z prasą obozową. Nie ujęto także prasy powstania warszawskiego jako wydawanej i kolportowanej jawnie.

Całość została opracowana na podstawie autopsji, a także w oparciu o archiwalia, relacje i opracowania.

Każda pozycja w *Katalogu* zawiera opis bibliograficzny (tytuł, podtytuł, miejsce i czasokres wydawania, częstotliwość, technika wydawnicza, charakter pisma oraz uwagi o zmianach tytułu, podtytułu, kontynuacji itp.), zestawienie zbiorcze zachowanych numerów oraz wykaz zachowanych numerów według poszczególnych zbiorów.

W związku z konstrukcją *Katalogu* nasuwa się szereg uwag, zwłaszcza gdy porównujemy wydawnictwo z podobnymi katalogami zagranicz-

nymi. Najbardziej sporną wydaje się sprawa pominięcia pism, których egzemplarze dotychczas nie odnaleziono. Skoro autorzy dysponują wiarygodnymi danymi, byłoby rzeczą niezmiernie pożyteczną zestawienie tych tytułów w aneksach. Być może część z nich trafi jeszcze do zbiorów publicznych. Wydaje się to tym bardziej uzasadnione, że w grę wchodzi ok. 200 tytułów, w tym np. 39 pism PPR i organizacji z nią związanych¹. Ponadto przy niektórych pozycjach autorzy odsyłają np. do kontynuacji danego pisma, o którym wiedzą na pewno, że się ukazywało, tylko nie odnaleziono jego egzemplarzy, a zatem nie figuruje ono w katalogu (np. poz. 717 „Przełom“ — odsyłacz do pisma „Literatura Walcząca“).

Sprawa pominięcia w *Katalogu* prasy powstania warszawskiego nie budzi wątpliwości, choć i tu istnieje argument przemawiający za uwzględnieniem jej. Chodzi o fakt, że pisma powstańcze były w większości wypadków kontynuacją odpowiednich pism konspiracyjnych.

Wątpliwości budzić może także metoda opracowania notek bibliograficznych, przy których w zasadzie nie odróżnia się elementów bibliograficznych znanych z autopsji od podanych na podstawie innych źródeł. Pewną pomocą dla badaczy byłoby także wyzyskanie w *Katalogu*, przynajmniej częściowo, tych danych, które są w posiadaniu autorów, a które dotyczą krótkiej historii pisma, nazwisk redaktorów i głównych współpracowników, nakładów, kolportażu itp. Rzecz jasna, dane te byłyby niepełne, ale fakt, że zaczęto je gromadzić dopiero kilkanaście lat po wojnie, usprawiedliwiłyby nawet poważniejsze luki.

Autorzy opracowali indeks miejscowości. Byłoby bardzo pożyteczne, gdyby opracowano także wyszczególnione pisma w rozbiciu według wydawców, choć przy tej koncepcji *Katalogu* obraz prasy poszczególnych kierunków politycznych byłby niepełny. Podobnie nie otrzymalibyśmy pełnego obrazu z ewentualnych zestawień statystycznych.

Uwagi powyższe są w większości wypadków wysoce dyskusyjne, bowiem zakres wydawnictwa i ramy, jakie ono powinno obejmować, zależą wyłącznie od autora, postulaty zaś, o ile zostaną uznane za celowe, mogłyby zostać uwzględnione w ewentualnej nowej, poszerzonej edycji.

Zwrócę jeszcze uwagę na dwa pominięte w *Katalogu* tytuły, a to: pismo Komitetu Okręgowego PPR w Rzeszowie „Ku Wolności“ oraz „Trybuna Podkarpacka. Organ Naftowego Komitetu Okręgowego PPR“, przy czym egzemplarze tego ostatniego pisma znajdują się w Archiwum KW PZPR w Rzeszowie², a więc w zbiorze nie uwzględnionym w *Katalogu*. Stąd wniosek, że i w mniejszych zbiorach spotkać można poszcze-

¹ Por. *Publicystyka konspiracyjna PPR 1942—1945. Wybór artykułów*. Tom pierwszy 1942, Warszawa 1961; *Wykaz konspiracyjnej i powstańczej prasy PPR i organizacji z nią związanych (1939—1945)*, opr. A. Przygoński, s. 307 i nast.

² Tamże.

gólne numery pism konspiracyjnych, nie mówiąc już o zbiorach prywatnych.

W sumie stwierdzić trzeba, że *Katalog* jest wydawnictwem bardzo pożytecznym i bardzo potrzebnym. Sądzić należy, że spełni on należycie rolę, nakreśloną przez wydawców.

Wydawnictwo MON dało *Katalogowi* estetyczną szatę graficzną, pomieszczono też szereg reprodukcji stron tytułowych pism konspiracyjnych. Konieczna byłaby jednak trwała oprawa.

Jerzy Myśliński

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Zamieszczamy niżej wykaz prac doktorskich, magisterskich, seminaryjnych itp. dotyczących historii czasopiśmiennictwa, wykonanych na uniwersytetach, w instytutach i towarzystwach naukowych, a dotychczas nie opublikowanych:

1. Ambrozik Julia: *Monografia „Gazety Opolskiej“ w latach 1901—1903 (ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień robotniczych i narodowych)*, ss. 88 (1955, praca magisterska, maszynopis w Katedrze Historii Polski i Powszechniej XIX i XX w. Uniwersytetu Wrocławskiego).
2. Dąbrowski Józef: *Monografia „Nowin Raciborskich“ w latach 1901—1902 ze szczególnym uwzględnieniem ruchu robotniczego i narodowego na Górnym Śląsku*, ss. 61 (1955, praca magisterska, maszynopis w Katedrze Hist. Polski i Powsz. Uniwer. Wrocław.).
3. Domagała Jadwiga: *„Nowiny Szląskie Ewangelickie“ (1884—1891)*, ss. 150 (1962, praca magist., maszynopis w Katedrze Hist. Polski i Powsz. Uniwer. Wrocław.).
4. Gawroński Stanisław: *Monografia pierwszego rocznika „Kraju“ — 1869 r.*, ss. 58 (1958, praca magist., maszynopis w Katedrze Hist. Polski i Powsz. Uniwer. Wrocław.).
5. Kania Kazimierz: *Monografia „Górnoślązaka“ w latach 1902—1903 (ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień robotniczych i narodowych)*, ss. 135 (1955, praca magist., maszynopis w Katedrze Hist. Polski i Powsz. Uniwer. Wrocław.).
6. Keśminowicz Czesław: *Stanowisko prasy pedagogicznej („Szkoly“ i „Szkołnictwa“) wobec polityki szkolnej władz galicyjskich w latach dziewięćdziesiątych XIX w.*, ss. 87 (1960, praca magist., maszynopis w Katedrze Hist. Polski i Powsz. Uniwer. Wrocław.).